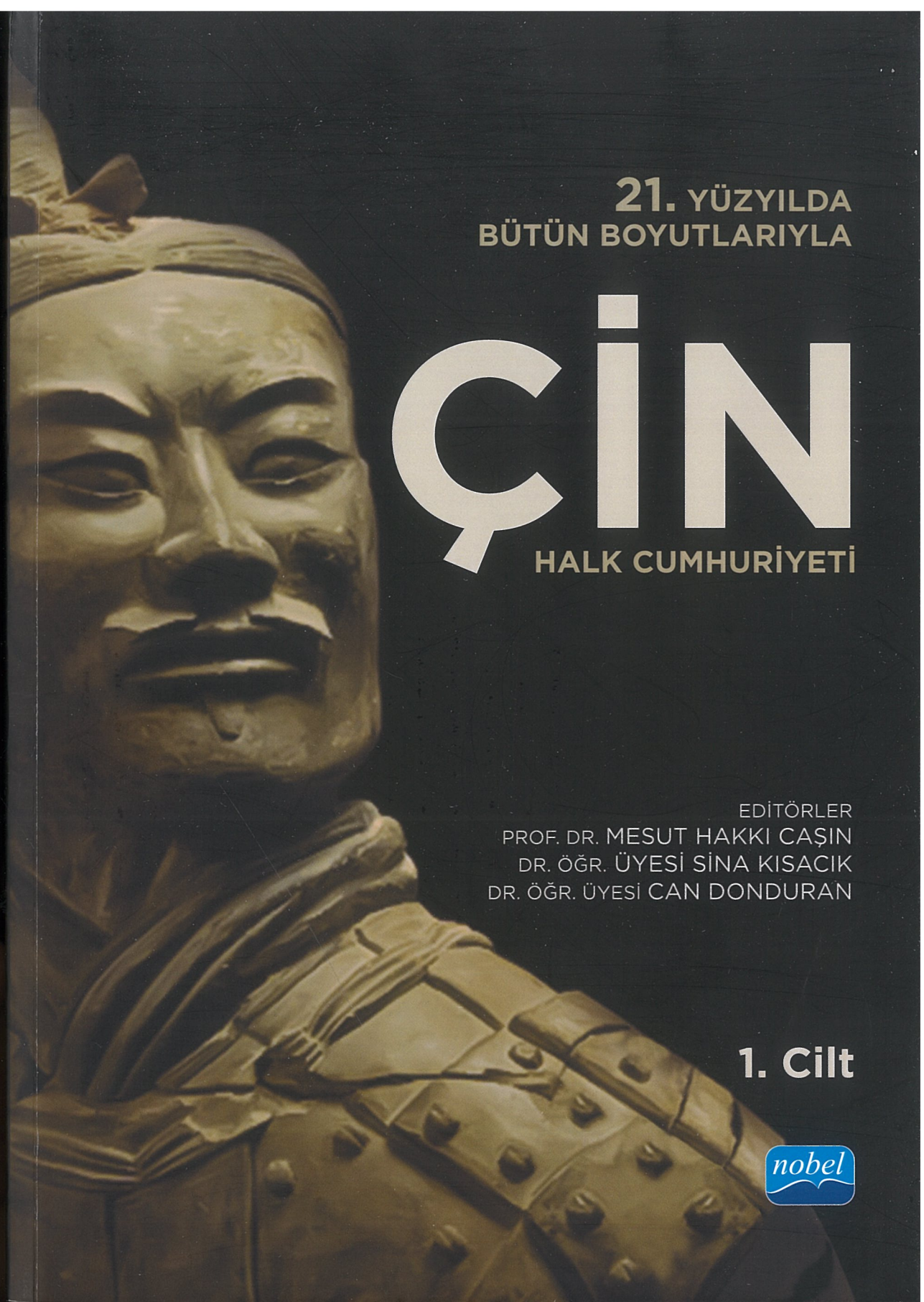

21. YÜZYILDA BÜTÜN BOYUTLARIYLA

ÇİN

HALK CUMHURİYETİ

EDİTÖRLER
PROF. DR. MESUT HAKKI CAŞIN
DR. ÖĞR. ÜYESİ SİNA KISACIK
DR. ÖĞR. ÜYESİ CAN DONDURAN

1. Cilt

nobel

İÇİNDEKİLER

Sunuş iii
İçindekiler XV

I. KISIM
ÇİN SİYASİ TARİHİ VE SİSTEMİ

ÇİN'İN KÜRESEL GÜÇ OLMA OLASILIĞI 3
Prof. Dr. Haydar Çakmak

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDE SİYASAL SİSTEM 9
Arş. Gör. Ahmet Gedik

MAO ZEDONG'DAN GÜNÜMÜZE ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN SİYASAL TARİHİ 31
Doç. Dr. Hanefi Yazıcı, Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Yıldırım

II. KISIM
ÇİN'İN İÇ POLİTİKALARI VE SOSYO-EKONOMİK YAPISI

MAO ZEDONG'DAN Xİ JİNPİNG DÖNEMİ'NE DEĞİN ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA KARAR BİRİMLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE MERKEZÎLEŞMESİ 53
Prof. Dr. Erhan Büyükakıncı

ÇİN'İN KÜLTÜREL VE DİNÎ YAPISI 75
Prof. Dr. Abdürreşit Celil Karluk

ÇİN BALIKÇILIK ENDÜSTRİSİNİN MEVCUT DURUMU VE DEVLET POLİTİKALARI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER 123
Prof. Dr. Bayram Öztürk, Dr. Öğr. Üyesi Taner Yıldız, Doç. Dr. Onur Gönülal, Can Kalkavan

ÇİN'İN İŞSİZLİK, İSTİHDAM VE VERGİ POLİTİKALARI 144
Prof. Dr. Iraz Haspolat Kaya - Arş. Gör. Sezin Ünal Miçooğulları

ÇİN TOPLUMU VE ÜLKENİN EĞİTİM POLİTİKALARI 166
Doç. Dr. İsmail Ermağan - Mehmet Fatih Argın

ÇİN HAVA-UZAY GÜCÜ: BÜYÜK GÜÇLER İLE GÖKLER VE UZAYDA SÜRATLİ REKABETİN GELECEĞİ 185
Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın

ÇİN'İN SAĞLIK POLİTİKALARI VE COVID-19 PARADOKSU 233
Öğr. Gör. Dr. Hasan Hakses

ÇİN'İN SAVUNMA SANAYİSİ 250
Doç. Dr. Fahri Erenel

YÜKSELEN ÇİN DENİZ GÜCÜNÜN KÜRESEL GÜÇ DENGELERİNE YANSIMASI 278
Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın

ÇİN KARA KUVVETLERİ 341
Dr. Ahmet Sapmaz

ÇİN MEDYASI 361
Dr. Öğr. Üyesi Esra Bayhantopçu

ORTA KRALLIK'IN SİNEMA RÜYASI 391
Doç. Dr. Aybüke Serttaş

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN TERÖRLE MÜCADELE POLİTİKASI 419
Dr. Öğr. Üyesi Savaş Biçer

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÇİN'DE İNSAN HAKLARI VE TEMEL ÖZGÜRLÜKLER 432
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz Yurtseven

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN MÜLTECİ POLİTİKASI 463
Dr. Türkan Melis Parlak

ÇİN'İN UYGUR POLİTİKASI 480
Prof. Dr. Alimcan İnayet

II. KISIM
ÇİN'İN BÖLGESEL VE KÜRESEL DIŞ POLİTİKALARI

STRATEJİK BİR KARAR: İTTİFAK OLUŞUMU BAĞLAMINDA ÇİN'İN İTTİFAKSIZLIK POLİTİKASINI ANLAMAK 511
Arsenio Castro, Çev. Oktay Küçükdeğirmenci

ÇİN'İN YEREL ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ VE ÇİN DIŞ POLİTİKASI 542
Prof. Dr. Gökhan Koçer - Dr. Öğr. Üyesi Müge Yüce

ÇİN DÜŞÜNCE KURULUŞLARI 557
Dr. Tolga Sakman

AB-ÇİN HALK CUMHURİYETİ İLİŞKİLERİ 581
Prof. Dr. İrfan Kaya Ülger

ÇİN'İN FİNANSAL HEGEMONYASININ YÜKSELİŞİ 598
Doç. Dr. Efe Can Gürcan

ÇİN-NATO İLİŞKİLERİ: KIZIL EJDERİN GÜCÜ 619
Porf. Dr. Sezai Özçelik, Erdal Ayık

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI SINAVI:
PEKİN'İN MOSKOVA-WASHINGTON-BRÜKSEL ÜÇGENİNDEKİ
FIRSATLAR VE RİSKLER 643
Mesut Hakkı Caşın - Sina Kısacık

ÇİN'İN YEREL ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ VE ÇİN DIŞ POLİTİKASI

Prof. Dr. Gökhan Koçer* - Dr. Öğr. Üyesi Müge Yüce**

Özet

Uluslararası sistemin yapısında 1970'li yılların sonunda başladığı kabul edilen ve giderek hızlanan dönüşüm, son yirmi yıldır uluslararası ilişkiler (Uİ) disiplininde dinamik ve ufuk açıcı bir gelişme ile yeni bir boyut kazanmıştır. 1971'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) üyesi olmasından sonra uluslararası ilişkilerdeki rolü ve etkinliği artan Çin, Uİ disiplininde de söz sahibi olmak ve en azından kendine ait anlayışla dış politikasını yönetmek ve yönlendirmek istemiştir. Uİ disiplinindeki ana akım teorilere bir Çin okulu veya Çin karakteristikli Uİ teorisi kazandırmayı amaçlayan bu gelişme, son dönem Uİ tartışmalarının öne çıkan konu başlıklarından birisi haline gelmiştir. Bu gelişmenin alanyazındaki önemi dikkate alınarak bu çalışmada Çin karakteristikli Uİ teorisine yönelik gelişmeler disiplin içerisindeki temel tartışma noktaları dikkate alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Uİ'de bir Çin okulunun mümkün olup olmadığı bu çalışmanın sınırlarını aşmakla birlikte çalışmanın sonunda söz konusu tartışmanın gelecekte sunacağı olasılıklara ve sınırlılıklarına değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler Teorisi, Çin Okulu, Geleneksel Çin Düşüncesi, Çin Merkezlilik, Avrupa-merkezlilik

Internatonal Relations (Ir) Theory With Chinese Characteristics And China's Foreign Policy

Abstract

The transformation in the structure of the international system, which is accepted to have started in the 1970s, continues at an accelerating rate. This transformation has gained a new dimension with a dynamic and eye-opening development in the discipline of International Relations (IR) in the last two decades. After becoming a member of the United Nations Security Council (UNSC) in 1971, China, whose role and effectiveness in IR increased, wanted to have a say in IR discipline and at least to manage and direct its foreign policy with its own understanding. This development, which aims to bring a Chinese School or IR Theory with Chinese Characteristics to the mainstream theories of the IR discipline, has become one of the prominent topics of the recent IR discussions. Considering the importance of this development in the literature, this study tried to analyse discussions and developments on the IR Theory with Chinese Characteristics by taking into account the main points within the discipline. Even though the discussion on whether a Chinese School is possible in IR goes beyond the limits of this study, at the end of the study, the possibilities and limitations of this discussion in the future will be mentioned.

Keywords: International Relations Theory, Chinese School, Traditional Chinese Thought, Sino-centrism, Euro-centrism

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, g.kocer@ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1974-5013.
** Atatürk Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, muge.yuce@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7593-6060

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler (Uİ) disiplini, küresel sistemin yapı ve işleyişini konu edinen bir çalışma alanı olarak sistemde meydana gelen kırılma ve dönüşümlerden doğrudan etkilenmektedir. Sistemi oluşturan temel aktörler olan devletlerin güç bileşenlerinde meydana gelen değişimler, devletler arasındaki ilişkileri ve sistemin yapısını belirgin bir dönüşüme uğratmaktadır. Bu dönüşüm göz önünde bulundurulduğunda Uİ disiplininin temel varsayımlarını dayandırdığı güç merkezli sistem açıklamaları ve teorik yaklaşımlar, sistemde meydana gelen dönüşümü açıklamakta yetersiz kalmakta ve giderek daha fazla sorgulanmaya başlamaktadır. Nitekim giderek daha fazla güç merkezinin ortaya çıkması ve bu merkezlerin "güç algılamaları"nın birbirinden önemli ölçüde farklılaşması, Uİ disiplini içerisinde yalnız belirli bir coğrafyanın tarihsel deneyimleri ışığında belirlenen güç merkezli yaklaşımları etkisiz hâle getirmektedir.

Uİ disiplininin ana akım teorik açıklamaları, zaman ve mekânın Avroamerikan merkezli bir tarih anlayışı ile sınırlandırıldığı bir nitelik göstermektedir. Bu yaklaşımların her biri, güç olgusunu ve aktörler arası ilişkileri yalnızca 16-20. yüzyıllar arasındaki zaman dilimi içerisinde ve Batı Avrupa coğrafyasında gerçekleşmiş olan hegemonik yükseliş ve düşüş süreçlerini temel alarak açıklamaya çalışmaktadır. Uİ disiplininin bir Amerikan sosyal bilimi olduğu[1] ve 2000 yılında dahi disiplinin temel metodolojik kavramları ile gündeminin ABD'li Uİ teorisyenleri tarafından belirlendiği kabul edilmektedir.[2] Bununla birlikte son dönem Uİ uzmanları, disiplinin temel varsayımlarının Avrupa-Amerika coğrafyası dışındaki bölgesel tecrübe, etik anlayışı ve tarihi de kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiği konusunda mutabıktır.[3] Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra uluslararası gelişmelere yalnızca ABD merkezli bir bakış açısından bakmanın tehlikelerinin açıkça ortaya çıktığı ve kültürel farklılıkların dikkate alınmasına duyulan ihtiyacın açıkça hissedildiği vurgulanmaktadır.[4]

Disipline hâkim olan Avroamerikan merkezli kuramlara alternatif olarak ortaya çıkan teorik çabalar arasında son dönemde en fazla ilgi çeken hareket, Çin merkezli bir Uİ Teorisi veya Çin Okulu* kurmayı amaçlayan yaklaşımdır. Çin'in kendi uluslararası ilişkiler kuramını geliştirme çabalarının ardında mikro ve makro ölçekli birçok neden bulunmakla birlikte Çinli Uİ profesörü Zhang Yongjin'e göre:

1 Stanley Hoffmann, "An American Social Science: International Relations", *Daedalus*, Cilt: 106, Sayı: 3, 1977, ss. 41-60.

2 Steve Smith, "The discipline of international relations: still an American social science?", *British Journal of Politics and International Relations*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2000, s. 399.

3 Feng Zhang, *Chinese Hegemony, Grand Strategy and International Institutions in East Asian History*, (California: Stanford University Press, 2015), s. 4.

4 Steve Smith, "The United States and the Discipline of International Relations: "Hegemonic Country, Hegemonic Discipline"", *International Studies Review*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2002, s. 68.

* Bu çalışmada Çin Okulu kavramı, Çin'in imparatorluk döneminde bölgesel ilişkilerine hâkim olan uygulama ve düşünceleri merkeze alarak güncel uluslararası ilişkileri yorumlama çabaları anlamında kullanılmıştır.

"Güvenilir hiçbir uluslararası ilişkiler kuramı, yalnızca Avrupa'nın dar ve sınırlı tarihsel tecrübesine dayanarak inşa edilemez. Çin'in zengin ve derin tarihi, diğer dünya düzenlerini keşfetmek için önemli bir araçtır."[5]

Çin merkezli bir Uİ okulu kurmaya yönelik çabalara karşı küresel düzeyde artan ilginin nedenlerinden biri, Çin yönetimi tarafından geliştirilen söylem ve dış politika ilkelerinin, Çin'in geleneksel kültürünü ve siyasi teorilerini merkeze alan düşünce biçimi ile şekillendiği yönündeki ortak kanıdır. Bir diğer neden ise Çin'in yükselen bir güç olması sebebiyle yakın gelecekte kendi dünya algısını yansıtacak kurumsal güce sahip olacağı beklentisidir.[6] Bununla birlikte Çinli bilim insanları tarafından oluşturulan açıklamaları "teori" olmaktan ziyade "strateji" olarak kabul eden eleştirilere yanıt olarak geliştirilen en önemli söylemlerden biri, Çin'de teori anlayışının, sosyal bir gerçekliği açıklamaktan ziyade politika kılavuzu olarak anlaşılmakta olduğunu iddia eden söylemdir.[7] Diğer yandan Çin'deki Uİ tartışmaları, Batılı Uİ teorilerinden önemli ölçüde etkilenmiş olmakla birlikte bir "Çin Uİ okulu" var olduğu söylemi de tamamen içi boş bir söylem değildir.[8] Nitekim Çin'in yükselişi ile birlikte Çinli bilim insanları arasında Çin merkezli Uİ Teorisi olması gerektiğine yönelik bir tartışma başlamıştır. Bu hareket içerisinde Yan Xuetong'un "ahlaki gerçekçilik" (moral realism), Zhao Tingyang'ın "tianxia" ve Qin Yaqing'in "ilişkisel teori" (relational theory) olarak adlandırdıkları kavramsallaştırmaları en öne çıkan teorik çabalardır.[9]

Bir Çin okulu olup olmadığı yönündeki tartışmalara odaklanırken dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri, bakış açısı ve yönelimi belirleyen temel soruların Batı merkezli bir modeli temel alıp almadığı konusunda hassasiyet göstermektedir. Çin'in en önemli Uİ uzmanlarından birisi olan Wang Yiwei'ye göre:

> Çin Uİ teorisine ilişkin yapılan çalışmaların çoğu küçültücü bir soru olan "Neden bir Çin Uİ okulu yok?" sorusunu sormakta, "Çin'in bir Uİ teorisine ihtiyacı olup olmadığını" ise sormamaktadır. Bu hâli ile bu çalışmalar, Batı'yı takip edilmesi gereken bir model olarak sunmaktadır.[10]

Dolayısıyla Uİ disiplininde Angloamerikan merkezlilik eleştirilirken bir "Çin okulu geliştirilmesi gerektiği" söylemini benimsemek, kedi içinde tutarsız ve çelişkili bir duruma işaret etmektedir. Nitekim bu söylemin, bilim tarihinde Avrupa modelinin takip edilmesi

5 Zhang Yongjin, "System, Empire and State in Chinese International Relations", *Review of International Studies*, Cilt: 27, 2001, s. 63.

6 William A. Callahan, "Chinese Visions of World Order: Post-hegemonic or a New Hegemony", *International Studies Review*, Cilt: 10, 2008, s.749.

7 Gerald Chan, *Chinese Perspectives on International Relations*, (London: Macmillan Pres, 1999), s. 151.

8 Nele Noesselt, "Is There a "Chinese School" of IR?", German Institutes of Global and Area Studies Working Papers, No. 188, 2012, s. 3.

9 Yih-Jye Hwang, "Reappraising the Chinese School of International Relations: A Postcolonial Perspective", *Review of International Studies*, 2021, s.2.

10 Wang Yiwei, "China Between copying and constructings", içinde *International Relations Scholarship Around The World*, (ED.) Arlene B. Tickner & Ole Wæver (ed.), (London and New York: Routledge, 2009), s. 103.

gerektiği yönünde bir algıyı beslediği göz önünde bulundurulması gereken bir gerçekliktir. Bu sebeple bu çalışmada bir Çin okulu kurulması gerekliliği argümanından ziyade Çin merkezli Uİ teorilerine yönelik tartışmalara, bu teorik çabaların gelişim sürecine ve mevcut duruma odaklanılmaktadır.

Uİ DİSİPLİNİNDE ÇİN OKULU TARTIŞMALARINI ORTAYA ÇIKARAN ETMENLER

Çin kültürel değerlerini ve geleneksel siyasi düşünce yapısını merkeze alan bağımsız bir Çin uluslararası ilişkiler teorisinin geliştirilmesi çabaları, Çin'in kendi iç siyasal gelişimi kadar uluslararası çevrede yaşanan paradigma değişiminin de izlerini taşımaktadır. Asya'nın küresel ekonomik sistem içerisinde önemli bir güç merkezi olarak ortaya çıkması, uluslararası politikada Amerika ve Avrupa'yı tarihin akışını şekillendiren bölgeler olarak kabul eden yaklaşımın yeniden yorumlanmasını gerektirmiştir. Uluslararası ilişkilerde 1991 Körfez Savaşı ile "tek kutuplu" bir yapıya büründüğü kabul edilen uluslararası sistemin "çok kutuplu / çok merkezli" bir yapıya dönüşmeye başlaması, küresel tarih anlayışı içerisinde Asya'nın yerinin yeniden belirlenmesi sorunsalını ortaya çıkarmıştır.

Uluslararası sistem içerisinde giderek artan "Çin tehdidi" söylemi ve bu söylemler etrafında gelişen algılar, Çin Komünist Partisi yöneticileri ve uluslararası ilişkiler bilim insanları tarafından Çin'in dünyaya bakış açısını ifade edecek söylemler belirlenmesine yönelik çalışmaların başlatılmasına neden olmuştur. Çin güçlendikçe statükoya bir tehdit olarak değerlendirilmekten kaçınmaya çalışmaktadır. Çin kökenli bir luslararası ilişkiler okulu geliştirme yönündeki çabaların tümü bu soruna odaklanmaktadır. [11]

Uİ teorilerinde Anglosakson hâkimiyetini kırmaya yönelik çabalar göz önünde bulundurulduğunda bugün Çin tarafından ortaya konan bağımsız bir Çin okulu kurma çabaları ne ilk ne de eşsiz bir çaba olarak değerlendirilmelidir. Bu kapsamda Uİ bakış açılarının farklı bölge ve kültürlerde önemli değişiklikler gösterdiğini kabul eden çalışmaların ışığında ulusal/bölgesel Uİ teorilerinin var olabileceği hatta bunun faydalı olacağı kabul edilmektedir.[12]

Uİ'de Çin okulu kavramı söz konusu olduğunda üzerinde konsensüs oluştuğu kabul edilen üç temel özellik bulunmaktadır: Bunlardan birincisi; Çin okulu, tamamen Çin'e özgü olan (Çin tarihi, kültürü, edebiyatı, geleneği ve sorunları gibi) ham maddeyi

11 Amitav Acharya ve Barry Buzan, "Neden Batı Kökenli Olmayan bir Uluslararası İlişkiler Teorisinden Yoksunuz?", içinde *Batı Kökenli Olmayan Uluslararası İlişkiler Teorisi, Asya Üzerine ve Asya'nın Ötesinde Çeşitli Perspektifler*, Amitav Acharya & Barry Buzan (ed.), Çeviren: Ebru Thwaites Diken, 1. Basım, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2018), s. 18.

12 Hun Joon Kim, "Will IR Theory with Chinese Characteristics be a Powerful Alternative?", *The Chinese Journal of International Politics*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2016, s. 63-64.

kullanarak bir uluslararası sistem yapısı inşa etmelidir. İkincisi, Çin okulunun kurulmasına yönelik mevcut ve yakın gelecekte meydana gelecek gelişmeler, özellikle Çin'in yükselişi olmak üzere küresel politikada meydana gelen değişimlerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Üçüncüsü ise Çin okulunun ana akım Uİ teorileri ile etkileşim hâlinde olduğudur.[13]

Çinli Uİ uzmanı Yan Xuetong, tıpkı ABD gibi Çin'in de hem nüfus hem düşünce çeşitliliği anlamında zengin bir ülke olduğunu bu nedenle tıpkı bir ABD Okulu gibi Çin okulu olarak adlandırılabilecek tek bir düşünce olamayacağını belirtmektedir. Bu çeşitlilik sebebi ile tek bir düşünce sisteminin Çin okulu olarak sunulmasından ziyade mevcut teori veya ekollerin Çin'e uyarlanmış hâlini temsil eden "Çin sosyalizmi" veya Çin karakteristikli sosyalizm" gibi uyarlamalar mevcuttur. [14] Bu uyarlamalara temel oluşturan klasik Konfüçyen düşünce ile Batı dışı (post-western) Uİ teorilerinin temel ortak noktası, her iki düşüncenin de hiyerarşik bir düzenin bozulması sonrasında, tek bir hegemonik merkez tarafından tek taraflı yönetilemeyen bir hegemonya sonrası dönem için düzen arayışıdır.[15]

Tüm bu teorik uyarlamaları oluşturan ana aktörlerin Çinli Uİ uzmanları olduğu düşünüldüğünde Çin merkezli bir Uİ teorisinin gelişiminde Çinli Uİ uzmanların ve aydınların etkisi yadsınamayacaktır. Bu konuda Kristensen ve Nielsen, alandaki temel referans noktası hâline gelen çalışmalarında Uİ'de bir Çin okulu kurma çabalarını güç dönüşümü, Batı hegemonyasına karşı koyma gibi makropolitik gelişmelerden ziyade Çinli aydınların öne çıkma ve dikkat çekme ihtiyaçları gibi mikrososyolojik bir bakış açısı ile açıklamaktadırlar.[16]

Çinli Uİ akademisyenlerinin sahip olduğu bakış açısı, gelecekte Çin'de teori kurmanın temellerini oluşturacağı ve büyük bir olasılıkla Çin dış politika yapımını dolayısıyla da Çin'in uluslararası politika alanındaki davranışlarını etkileyeceği için dikkate alınmaya değerdir.[17]

Çinli aydınlar ve Uİ uzmanlarının, Çin merkezli bir Uİ teorisi geliştirmeye yönelik çabalara katkıları bu teorik çabanın tarihsel gelişim seyri ele alınarak detaylı şekilde anlaşılabilecektir.

13 Kim, "Will IR Theory with Chinese Characteristics be a Powerful Alternative?", ss. 71-72.

14 Yan Xuetong, "Why Is There No Chinese School of International Relations Theory?", içinde *Ancient Chinese Thought, Modern Chinese Power*, (Ed.) Daniel A. Bell &Sun Zhe (ed.), Edmund Ryden (Çev.), (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2011), ss. 254-255.

15 Chih-yu Shih, "Introduction: relating China to international relations", içinde *China and International Theory The Balance of Relationships*, Chih-yu Shih et. al. (ed.), (London and New York: Routledge, 2019), s. 5.

16 Peter Marcus Kristensen ve Ras Tind Nielsen, "Constructing a Chinese International Relations Theory: A Sociological Approach to Intellectual Innovation", *International Political Sociology*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2013, s. 2.

17 Gustaaf Geeraerts ve Men Jing, "Çin'de Uluslararası İlişkiler Teorisi", Gökhan Koçer (Çev.), *Avrasya Dosyası*, Cilt: 12, Sayı: 1, 2006, s. 151.

ÇİN MERKEZLİ Uİ ÇALIŞMALARININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Çin'de Uİ disiplininin gelişim süreci söz konusu olduğunda üç temel düzeyde sorunsal ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Marksist-Leninist teoriyi çalışıyor olmanın Uİ çalışmaları olarak kabul edilip edilemeyeceği sorunsalıdır. İkincisi Uİ disiplini alanına giren konu başlıklarında araştırmalar yapan akademisyenlerin ve kurumların varlığıdır. Üçüncüsü ise bu kurumlarda lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim verilmesi ve öğrenci yetiştirilmesidir.

Birinci sorunsal kapsamında Marksist-Leninist teori üzerinde çalışmalar yapmak, Uİ disiplininin varlığına işaret ediyorsa bu durumda Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının 1949 yılındaki resmî açılışında Başbakan Zhou Enlai'nin Uİ disiplininin kurulması için çağrıda bulunmuş olması, Çin'de Uİ çalışmalarının başlangıcı olarak kabul edilebilecektir. [18]

İkinci sorunsal kapsamında Uİ disiplini konu başlıklarında çalışan akademisyenlerin ve kurumların varlığı incelendiğinde bu tür kurumların ilk kez 1963 yılında ortaya çıktığı görülmektedir. Liang Shoude, Çin'de uluslararası politikaya ilişkin çalışmaların esas başlangıç yılı olarak Çin Komünist Partisi (ÇKP) Merkez Komitesinin Çin dış ilişkilerini etkileyen sorunlar üzerine araştırmaların güçlendirilmesi yönünde direktif verdiği 1963 yılına işaret etmektedir. Bu direktifi takiben Çin'de Pekin, Renmin ve Fudan üniversiteleri uluslararası politika bölümleri kurarak bu alanda lisans eğitimleri veren ilk üç üniversite olmuş ve böylece Çin'de Uİ çalışmaları başlamıştır.[19]

Üçüncü sorunsal üzerinden bakıldığında ise Çin'de Uİ bölümlerinin kurulması ve öğrenci yetiştirilmesi, 1985 yılına denk gelmektedir. 1985 yılında ÇKP "Okul ve Üniversitelerde İdeoloji, Etik ve Siyasi Teori Öğretiminde Reform" başlıklı bir direktif yayımladıktan sonra Çin'de Uİ çalışmaları yeni bir aşamaya girmiştir.[20] 1980'lerin sonlarından itibaren Pekin, Fudan, Nanjing, Renmin ve Nankai üniversiteleri ile Dış İlişkiler Kolejindeki uluslararası politika bölümleri Uİ dersleri vermeye başlamışlardır. [21]

Bu gelişmelerin yanı sıra Çin'de Uİ çalışmalarının gelişim sürecinde önemli kırılma noktalarını da oluşturan ulusal çaplı çalıştaylar düzenlenmiştir. 1987, 1998 ve 2004 yıllarında Şangay'da düzenlenen "Ulusal Uİ Teorisi" başlıklı seminerlerde Çin'deki Uİ teorisi çalışmalarının başlangıç, gelişim ve yenilik aşamaları tartışılmıştır. 2004'teki seminerde akademisyenlerce Çin'deki Uİ teorisinin temeli, sistemi, paradigması ve özellikleri tartı-

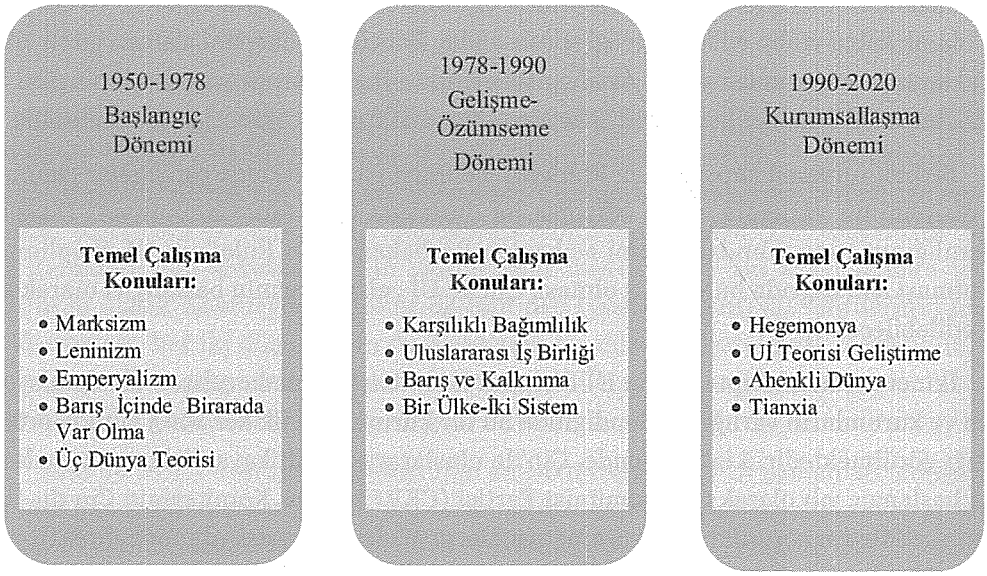
18 Geeraerts ve Jing, "Çin'de Uluslararası İlişkiler Teorisi", s. 154.

19 Liang Shoude, "Constructing an International Relations Theory with Chinese Characteristics", *Political Science*, Cilt: 49, Sayı: 1, 1997, s. 24.

20 Shoude, "Constructing an International Relations Theory with Chinese Characteristics", s. 25.

21 Geeraerts ve Jing, "Çin'de Uluslararası İlişkiler Teorisi", s. 157.

şılmış, Çin Uİ teorisinin inşası ve "Çin okulu"nun oluşturulması kararına varılmıştır.[22] Bu gelişim süreci dikkate alındığında Çin merkezli Uİ okulunun oluşum süreci üç dönemde incelenebilir.

Şekil 1. Çin merkezli Uİ okulu gelişim süreci

Kaynak: Li Shaojun, "International Politics Studies in China", Study on International Politics in China, (Ed.) Yuyan Zhang, (Singapore: World Scientific, 2020) ve Gustaaf Geeraerts ve Men Jing, "Çin'de Uluslararası İlişkiler Teorisi", Çev. Gökhan Koçer, Avrasya Dosyası, Cilt:12, Sayı: 1, 2006, başlıklı çalışmalardan üretilmiştir.

1999'da yayımlanan çalışmasında G. Chan, Çin'de Uİ çalışmalarının gelişiminin siyasi ideolojiden ve ÇKP liderlerinin uygulamaya dönük tasavvurlarından önemli ölçüde etkilendiğini söylemektedir.[23] 2021 yılında Çin Uİ çalışmalarını değerlendirirken benzer bir argümanda bulunmak hâlâ mümkün. Fakat Çin merkezli bir Uİ teorisinin ideolojik dayanakları söz konusu olsa da Çin merkezli teori inşası yönündeki çabaların anlaşılması, Çin dış politikasını daha iyi kavramaya kılavuzluk etmektedir.[24]

ÇİN OKULU'NUN TEMEL VARSAYIMLARI

Herhangi bir politika veya bakış açısının Batı'ya mı yoksa Çin'e mi ait olduğunun veya geleneksel Çin düşüncesini mi yoksa modern Çin düşüncesini mi temsil ettiğini ayırt etme-

22 Arzu Durdular, "Çin'de Uluslararası İlişkiler Çalışmalarının Gelişimi", *Avrasya Etüdleri*, Cilt: 47, 2015, s. 115.

23 Gerald Chan, *Chinese Perspectives on International Relations*, (London: Macmillan Pres, 1999), s. 140.

24 Geeraerts ve Jing, "Çin'de Uluslararası İlişkiler Teorisi", s. 183.

nin zorluğu alan yazının önde gelen uzmanları tarafından kabul edilmektedir.[25] Bununla birlikte bugün Avroamerikan merkezli geleneksel uluslararası ilişkiler yaklaşımından farklı bakış açısına sahip bir Çin Okulu olduğuna yönelik tartışmalar giderek hız kazanmaktadır.

Uluslararası politikaya ilişkin olarak belirli bir ülkeye özgü ve o ülkenin ismi ile anılabilecek alternatif teori geliştirme çabaları ilk kez Çin ile başlamış değildir. Dahası Çin karakteristikli bir Uİ teorisi olup olamayacağına yönelik tartışmada Liang Shoude, yalnızca uluslararası politika alanının değil sosyal bilimlerin hemen her alanının ülkeye özgü özellikler taşıdığını söylemekte ve Çin karakteristikli Uİ teorisini ilk öneren isimler arasında olduğunu kabul etmektedir.[26]

Qin Yaqing'e göre de sosyal bilimler coğrafi kültürel özgünlükleri taşımalıdır ve bu nedenle Uİ'de bir *Çin Okulu* kurulabilir. Qin'e göre Çin Uİ düşüncesinin geliştirilebilmesi için üç ana kaynak bulunmaktadır: 2000 yılı aşkın bir tarihi olan *Tianxia* kavramı, 150 yılı aşkın bir geçmişi olan *devrimci tecrübe* ve 27 yıllık bir geçmişi olan *reform ve dışa açılma* uygulaması.[27]

Bu açıklamaların dolaylı şekilde anlattığı en temel gerçeklik, *teori*nin Çin anlayışına göre "soyut ve genellemeci" açıklamalardan ziyade "sorunların çözümünde uygulanmak üzere kullanılan pratik yöntemleri" içerdiğidir.[28] Çin Uİ teorisi söz konusu olduğunda, mevcut kavram ve söylemleri bir sistemsel açıklamalar bütünü olan teoriden ziyade yapı ve olayların yorumlanışını etkileyen ve sistematik soruları şekillendiren bir "dünya görüşü" (worldview) olarak değerlendirmek gerekmektedir.[29] Buna göre dünya görüşü, dünyayı olduğu gibi yansıtmaktan ziyade vizyonumuzu belirli ölçüde sınırlayarak belirli bir kavramlar ve terimler dili oluşturmamızı ve bu sayede Uİ'ye ilişkin daha rasyonel konuşabilmeyi mümkün kılan bir yeniden yorumdur.[30]

Bu bağlamda Çin karakteristikli bir Uİ teorisinin/ dünya görüşünün ne anlama geldiği veya neleri barındırması gerektiği yönünde birçok fikir olmakla birlikte bu fikirleri belirli bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkün görünmektedir.

25 Ming Wan, "Introduction: Chinese Traditions in International Relations", *Journal of Chinese Political Science*, Cilt: 17, 2012, s. 106.

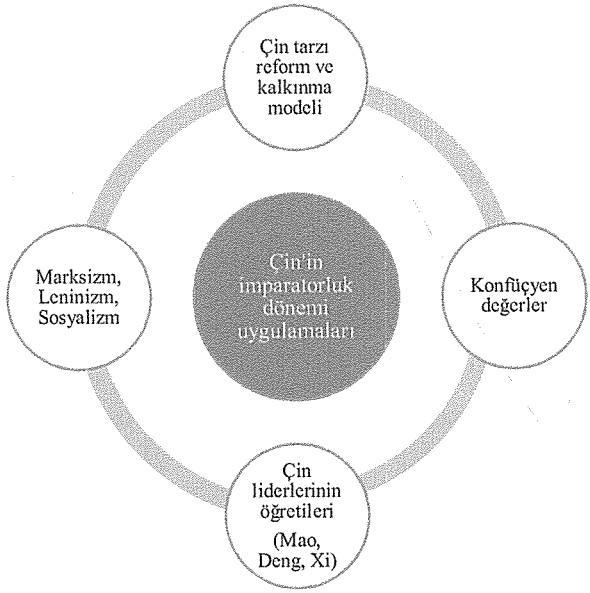
26 Shoude, "Constructing an International Relations Theory with Chinese Characteristics", s. 27.

27 Qin Yaqing, "Neden Çin Kökenli Bir Uluslararası İlişkiler Teorisi Yok?", içinde *Batı Kökenli Olmayan Uluslararası İlişkiler Teorisi, Asya Üzerine ve Asya'nın Ötesinde Çeşitli Perspektifler*, Amitav Acharya & Barry Buzan (ed.), Ebru Thwaites Diken (Çev.), 1. Basım, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2018), ss. 71-76.

28 Xinning Song "Building International Relations Theory with Chinese Characteristics", *Journal of Contemporary China*, Cilt 10, Sayı: 26, 2001, s. 65.

29 Noesselt, Nele, "Is There a "Chinese School" of IR?", German Institutes of Global and Area Studies Working Papers, Sayı: 188, 2012, s. 12.

30 Martin Griffiths, "Worldviews and IR Theory: Conquest or Coexistence?", içinde *International Relations Theory for the Twenty-First Century,* Martin Griffiths (ed.), (London/ New York: Routledge, 2007), s. 1.

Şekil 2. Çin karakteristikli Uİ teorilerinin temel bileşenleri

Kaynak: Xinning Song "Building International Relations Theory with Chinese Characteristics", *Journal of Contemporary China*, Cilt: 10, Sayı: 26, 2001, s. 68'den hareketle geliştirilmiştir.

Çin merkezli Uİ okulunun bileşenleri içerisinde yer alan lider öğretileri, aynı zamanda Çin'in mevcut sorunlarının çözümüne yönelik geliştirilen dış politika stratejileridir. Bu kapsamda Mao Zedong tarafından geliştirilen Üç Dünya Teorisi, Deng Xiaoping tarafından geliştirilen "iyi komşuluk/çevre diplomasisi" ve Xi Jinping tarafından geliştirilen "Çin karakteristiği ile büyük güç diplomasisi" gibi stratejiler, bu liderlerin dönemlerinde ön plana çıkan stratejiler olmuştur.[31]

Çin okulu kavramını "Çin'de uluslararası ilişkiler disiplininin sistem yaklaşımına yönelik yeni bir bakış açısı ve Çin için dış politika teorisi geliştirilmesi çalışmaları" şeklinde kullanan Wang ve Buzan'a göre Çin Okulu bazen küresel bazen de yerel gelişmeleri yansıtan karma bir yapıya sahiptir.[32] Bu özelliği ile Avroamerikan merkezli uluslararası ilişkiler okullarından İngiliz Okulu'na benzetilen Çin Okulu'nun temelde üç ayrı bakış açısı geliştirdiği kabul edilmektedir: klasik, geleneksel ve bütünleştirici.[33] Klasik

31 Cemre Pekcan, "Yeni-liberal Kurumsalcılık Çerçevesinde Çin'in Komşuluk Diplomasisi: Hu Jintao ve Xi Jinping Dönemlerine Karşılaştırmalı Bir Bakış", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 19, 2019, ss. 2867-2892.

32 Wang Jiangli ve Barry Buzan, "The English and Chinese Schools of International Relations: Comparisons and Lessons", *The Chinese Journal of International Politics*, 2014, s. 3.

33 Qin Yaqing, "Development of International Relations Theory in China", *International Studies*, Cilt: 46, Sayı: 1-2, 2009, s. 196.

bakış açısı Çinli liderlerin uluslararası ilişkiler stratejilerini ve diplomatik düşüncelerini Marksist teorinin temel argümanları ile açıklamaktadır. Geleneksel bakış açısı, mevcut dünya düzeni ve uluslararası sistemin geleneksel Çin düşüncesi ile incelenmesine dayanmaktadır. Bütünleştirici bakış açısı ise Avroamerikan merkezli uluslararası ilişkiler teorileri ile Çin düşüncesini bir araya getirmekte ve Çin'in uluslararası sistem içerisindeki tecrübelerine odaklanmaktadır.[34] Çin'de modern uluslararası ilişkiler çalışmalarının ortaya çıkarmış olduğu akımlar, temsilcileri ve temel argümanları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilmektedir:

Şekil 3. Çin merkezli uluslararası ilişkiler çalışmalarındaki temel akımlar

Kaynak: Müge Yüce, "Uluslararası İlişkiler'de Hegemonya ve Hegemonik Geçiş Teorileri: Yeni Hegemon" Söylemi Kapsamında Çin'in Ortadoğu Politikası", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ocak 2020, s. 74.

Qin'in çalışmasına göre Marksist düşünce Çin uluslararası ilişkiler çalışmalarında yalnızca %6 oranında kullanılan bir paradigmadır. Özellikle 1970'lerden sonra Marksist bakış açısından giderek uzaklaşılması Çin'de daha geniş bir bakış açısına sahip teorik söylemlerin benimsendiği bir atmosfer yaratmıştır. Özellikle geleneksel yaklaşımın giderek daha fazla dikkat çektiği Çin merkezli uluslararası ilişkiler teorisi oluşturmaya yönelik çalışmalarda Ye Zizheng, Yan Xuetong ve temsilcisi olduğu Tsinghua akımı, Çin tarihi ve geleneksel siyasi teorilerini Çin uluslararası ilişkilerine uyarlamakta, Zhao Tin-

34 Wang ve Buzan, "The English and Chinese Schools of International Relations: Comparisons and Lessons" s. 15.

gyang da bu akıma katkı sağlamaktadır. Qin Yaqing ise hem Çin geleneksel düşüncesini yansıtan hem de küresel uluslararası ilişkiler teorilerinin tartışma konularına uyum sağlayabilecek kapsayıcı bir bakış açısı geliştirilebileceğine inanan bütünleştirici akımı temsil etmektedir.[35]

Wang ve Buzan'a göre tüm uluslararası ilişkiler teorileri sistemin nasıl işlediğini ve sistemdeki temel itici gücü açıklayan temel mekanizmaya ilişkin açıklamalar geliştirirler. Realizm için temel mekanizma "güç politikaları" iken liberalizm için "rasyonel seçim" ve Marksist düşünce için "sınıf çatışması"dır.[36] Buna karşın Çin uluslararası ilişkiler düşüncesinin dayandığı temel açıklama, tüm medeniyetlerin interaktif ve karşılıklı diyalogları ile sürdürülen bir medeniyetler topluluğunun oluşturulmaya çalışılmasıdır.[37] Çin merkezli uluslararası ilişkiler çalışmalarının medeniyetler arası uyuma odaklanması, 19. yüzyıl ve sonrasında Batı medeniyeti ile yaşanan tarihsel tecrübelerin etkisine işaret etmektedir. 1840'tan 1980'e kadar geçen süre boyunca Çin, daima uluslararası sistem içerisindeki konumuna ilişkin sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Ancak bu 140 yıllık zaman dilimi içerisinde Çin'de bu sorunun çözümüne yönelik teorik ve pratik bir çözüm geliştirilememiştir.[38]

Çin'de sürdürülmekte olan uluslararası ilişkiler çalışmalarının sahip olduğu dünya görüşü temel olarak bu disiplin için kullanılan karakterlere de yansımıştır. Nitekim "uluslararası ilişkiler" kelimesi için kullanılan guó jì guān xì 国际关系'de "ilişki" kelimesini ifade için guān xì karakterinin seçilmiş olması rastlantısal değildir. Avroamerikan merkezli uluslararası ilişkiler çalışmalarında bu noktaya yeteri kadar vurgu yapılmamıştır hatta fark edilmemiş olmasının sebebi, disiplinin Avrupa merkezci bakış açısı ve Batılı kategorizasyonlara yaptığı aşırı vurgudur.[39] Guān xì kavramındaki merkezî Konfüçyen eğilim, sosyal talep ve beklentiler ile uyumlu şekilde hareket etmeye olan bağlılıktır. Guān xì ilişki yapısı beş temel hiyerarşik sosyal ilişkinin karşılıklı yükümlülüklerine vurgu yapmaktadır: (1) kural koyucu-kurallara uyan, (2) baba-oğul, (3) koca-eş, (4) büyük kardeş-küçük kardeş, (5) eski arkadaş-yeni arkadaş. Guān xì ilişkileri, hiyerarşik bir yapı öngörmekle birlikte buradaki hiyerarşi, bir tarafın diğeri üzerinde etki sahibi olduğu şeklinde yanlış anlaşılmamalıdır. Guān xì'yi bundan daha çok tanımlayan şey karşılıklı bağımlılık, mütekabiliyet ve karşılıklılıktır. Guān xì anlayışına göre küresel yaşamın en temel özelliği istikrardan ziyade değişimdir. Bu kapsamıyla Guān xì, geleneksel uluslararası ilişkiler

35 Wang ve Buzan, "The English and Chinese Schools of International Relations: Comparisons and Lessons", s. 17.

36 Wang ve Buzan, "The English and Chinese Schools of International Relations: Comparisons and Lessons", s. 13.

37 Mingjun Lu, "The Bene-Ideal: China's Cosmopolitan Vision of World Order", *Chinese Political Science Review*, Cilt: 1, 2016, s. 338.

38 Qin, Yaqing, "Neden Çin Kökenli Bir Uluslararası İlişkiler Teorisi Yok?", s.77.

39 Emilian Kavalski, "The Guanxi of Relational International Affairs", *Chinese Political Science Review*, Cilt: 3, 2018, s. 234.

düşüncesinde geliştirilen kendi-öteki, çevre-merkez, hegemon-meydan okuyan dikotomisine dayalı söylemlerin karşısına kırılganlık, değişkenlik ve karşılıklılığı koyan bir model sunmaktadır.[40]

Bu modelin dayandığı temel düşünce ise evrensel uyumdur. Callahan'a göre ulusal bir kimliği olan herhangi bir teorinin büyük bir fikre dayanması gerekmektedir. Bu fikir Amerikan Uİ teorisi için *demokratik barış*, İngiliz Okulu için *uluslararası toplum*, Çin kökenli Uİ teorisi için Datong'du (*evrensel büyük uyum*).[41] Noesselt'e göre de Çin kültürü ve geleneklerine dayanan bir ütopik dünya düzeni inşa etme girişimleri, yalnızca 21. yüzyıl gerçeği olarak değil kökleri 19 ve 20. yüzyıla kadar uzanan tarihsel bir çabanın devamı olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre Çin'in dış güçler tarafından ele geçirildiği ve aşağılanma yüzyılı olarak bilinen parçalanma döneminde Kang Youwei tarafından yazılan Datongshu 大同书 (Book of Great Unity), hiçbir topraksal sınırı olmayan küresel bir toplum inşa etme ütopyasını ele almaktadır.[42]

Çin merkezli Uİ düşüncesinin teorik bir ideal olarak sunduğu büyük uyum veya ilişkiler dengesi gibi kavramsallaştırmalar, en nihayetinde Chan'ın *kapalı çoğulculuk* olarak adlandırdığı bir sınırlılığa sahiptir. Buna göre *kapalı çoğulculuk*, Çin merkezli bir Uİ teorisinin var olması için çok farklı Uİ teori yaklaşımlarının ifade edilebilmesine yönelik bir ifade özgürlüğünün sağlandığı fakat bu özgürlüğün yalnızca Çin Marksizm'inin öngördüğü teorik çerçeve ile sınırlandırıldığı anlamına gelmektedir.[43] Chan, bu kavramı 1990'lı yıllardaki Uİ çalışmaları için kullanmış olsa da bugün Çin merkezli çalışmaların büyük oranda politikanın etkisinde kaldığı inkâr edilemez bir gerçeklik olarak belirmektedir. Bu kapsamda Çin'de geleneksel Çin düşünce yöntemi ve anlayışını merkeze alan teori geliştirme çabaları belirli kavramlara odaklanmaktadır.[44] Bunlar Çin merkezlilik (Sinocentrism), gökyüzünün kutsal yönetimi (heaven's mandate), haraç sistemi (tributary system), Çin ve Barbar toplumlar gibi kavramlardır.

40 Kavalski, "The Guanxi of Relational International Affairs", s. 239-241.

41 Callahan'dan aktaran Qin, Yaqing, "Neden Çin Kökenli Bir Uluslararası İlişkiler Teorisi Yok?", s. 69.

42 Nele Noesselt, "Revisiting the Debate on Constructing a Theory of International Relations with Chinese Characteristics", *The China Quarterly*, Sayı: 222, 2015, ss. 435-436.

43 Chan, *Chinese Perspectives on International Relations*, s. 150.

44 Xinning Song "Building International Relations Theory with Chinese Characteristics", *Journal of Contemporary China*, Cilt: 10, Sayı: 26, 2001, s. 70.

SONUÇ

Çin merkezli bir Uİ teorisi oluşturma çabaları, yalnızca Uİ disiplinindeki dinamik ve özgün bir hareketi ifade etmenin ötesinde anlamlar taşımaktadır. Uİ'de bir *Çin okulu*nun kurulabilme potansiyeli giderek daha fazla ölçüde Çin Komünist Partisi önderliğinde Çin'in küresel nüfuz alanını genişletme çabasının bir ürünü olarak algılanmaktadır. Bu algının beslediği en önemli gelişme, uluslararası sistemde Avroamerikan değerlerinin karşısına Asya değerlerini ve tarihini konumlandıran bir kutuplaşmanın ortaya çıkmasıdır.

Çin merkezli bir düşünce okulu kurulmasının Uİ araştırmalarında hangi gelişmelere yol açacağı, bu çabaların nasıl yorumlandığına bağlı olarak şekillenecektir. Nitekim sosyal bilimlerdeki birçok teorik çaba gibi Çin okulu kurma girişimi de "Çin kültürü"nün varlığına odaklanmakta ve Çin merkezli bir ideolojiye dayanan yeni bir hegemonik yapı oluşturma potansiyeline sahiptir.[45] Aynı doğrultuda Chan'ın da işaret ettiği gibi Çin'in kendi Uİ teorisini geliştirmeye yönelik çabalarında Çin merkezciliğinin (Sinocentrism) ve Orta Krallık (Middle Kingdom) anlayışının önemli bir etkisi bulunmaktadır.[46]

Çin okulu kurulmasına yönelik çabalarda Çin'in Orta Krallık anlayışını devam ettirerek dünyaya kendi bulunduğu yerden bakıyor olması, Avroamerikan merkezli teorik açıklamalardaki Westphalian söylemin hâkimiyetine eş değer bir yerelleştirmeye işaret etmektedir. Bu kapsamda bir Çin okulunun varlığı, gerekliliği veya sistematik yeterliliğini tartışmanın yanında böyle bir okulun dünyaya bakışımızı ne ölçüde genişleteceği (veya genişletemeyeceği) de zihinlerimizi işgal etmelidir.

Bugün Çinli veya Batılı aydınlar tarafından ortaya konan ve Çin okulu kapsamında ele alınan sistematik açıklamaların *strateji* boyutundan çıkarak kapsamlı bir *teori* hâline gelmesi için henüz zamana ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu zaman içerisinde Uİ disiplini için elzem olan, Avroamerikan ve Çin merkezli bakış açılarının birbirlerinin alternatifi mi yoksa tamamlayıcısı mı olacakları konusunda bir görüşe varmak olacaktır.

Çin'in dış politikasını hangi ilkelere dayandırdığını tam olarak ifade edebilmek zordur. Bugünkü uluslararası sistemin vahşi kapitalizmin, sert realizmin, şüpheciliğin, hakkaniyetle işlemeyen bir uluslararası hukukun, eşitsizliğin, asimetrik bir güç dengesinin hâkim olduğu bir yapı olduğunu söylemek mümkündür. Bu sistemde Çin'in kendine özgü ve idealist ilkelerle belirlenmiş ve biçimlenmiş bir dış politikaya sahip olduğunu ve izlediğini söylemek zor olduğu gibi bunu beklemek de pek gerçekçi değildir. Böyle olmakla birlikte Çin'in tasarlayacağı ve hayata geçireceği bir Uİ okulu, belki de yalnızca kendisi için değil tüm dünya için yeni bir seçenek oluşturabilecek, uluslararası sistemin gözden geçirilmesini ve yeniden yapılanmasını beraberinde getirebilecektir.

45 Yih-Jye Hwang, "Reappraising the Chinese School of International Relations: A postcolonial perspective", *Review of International Studies*, Cilt: 47, Sayı: 3, 2021, s.19.

46 Chan, *Chinese Perspectives on International Relations*, s. 152.

KAYNAKÇA

Acharya, Amitav ve Buzan, Barry, "Neden Batı Kökenli Olmayan Bir Uluslararası İlişkiler Teorisinden Yoksunuz?", içinde *Batı Kökenli Olmayan Uluslararası İlişkiler Teorisi, Asya Üzerine ve Asya'nın Ötesinde Çeşitli Perspektifler*, Amitav Acharya & Barry Buzan (ed.), Ebru Thwaites Diken (Çev.), 1. Basım, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2018), ss. 15-50.

Callahan, William A., "Chinese Visions of World Order: Post-hegemonic or a New Hegemony", *International Studies Review*, Cilt: 10, Sayı: 4, 2008, ss. 749-761, Erişim Adresi: https://www.jstor.org/stable/pdf/25482021.pdf?refreqid=excelsior%3A7484ff32484faf3cc3f3fd71d2d4ed24, (Erişim Tarihi: 01 Eylül 2021).

Chan, Gerald, *Chinese Perspectives on International Relations*, (London: Macmillan Pres, 1999).

Chih-yu Shih, "Introduction: Relating China to International Relations", *China and International Theory The Balance of Relationships*, Chih-yu Shih et.al., (London and New York: Routledge, 2019).

Durdular, Arzu, "Çin'de Uluslararası İlişkiler Çalışmalarının Gelişimi", *Avrasya Etüdleri*, Cilt: 47, Sayı: 1, 2015, ss. 113-128, Erişim Adresi: https://www.avrasyaetudleri.com/sayi/47-sayi, (Erişim Tarihi: 05 Eylül 2021).

Geeraerts, Gustaaf ve Jing, Men, "Çin'de Uluslararası İlişkiler Teorisi", Gökhan Koçer (Çev.), *Avrasya Dosyası*, Cilt:12, Sayı: 1, 2006, ss.151-183.

Griffiths, Martin, "Worldviews and IR Theory: Conquest or Coexistence?", içinde *International Relations Theory for the Twenty-First Century*, Martin Griffiths (ed.), (London, New York: Routledge, 2007), ss. 1-10.

Hoffmann, Stanley, "An American Social Science: International Relations", *Daedalus*, Cilt: 106, Sayı: 3, 1977, ss. 41-60, Erişim Adresi: https://www.jstor.org/stable/pdf/20024493.pdf?refreqid=excelsior%3Ab008060087c0b6dfc15bde7eba0808d14, (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2021).

Kavalski, Emilian, "The Guanxi of Relational International Affairs", *Chinese Political Science Review*, Cilt: 3, 2018, 233-251, Erişim Adresi: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s41111-018-0096-0.pdf, (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2021).

Kim, Hun Joon, "Will IR Theory with Chinese Characteristics be a Powerful Alternative?", *The Chinese Journal of International Politics*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2016, ss. 59-79, Erişim Adresi: https://academic.oup.com/cjip/article/9/1/59/2365936, (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2021).

Kristensen, Peter Marcus ve Nielsen, Ras Tind, "Constructing a Chinese International Relations Theory: A Sociological Approach to Intellectual Innovation", *International Political Sociology*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2013, ss.19-40, Erişim Adresi: file:///C:/Users/user/Downloads/KristensenandNielsen.2013.ConstructingaChineseSchool.%20(1).pdf, (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2021).

Li, Shaojun, "International Politics Studies in China", içinde *Study on International Politics in China*, Yuyan Zhang (ed.), (Singapore: World Scientific, 2020), ss. 1-38.

Liang Shoude, "Constructing an International Relations Theory with Chinese Characteristics", *Political Science*, Cilt: 49, Sayı: 1, 1997, ss. 23-39, Erişim Adresi: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/003231879704900103, (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2021).

Lu, Mingjun, "The Bene-Ideal: China's Cosmopolitan Vision of World Order", *Chinese Political Science Review*, Cilt: 1, 2016, ss. 336-352, Erişim Adresi: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s41111-016-0016-0.pdf, (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2021).

Noesselt, Nele, "Is There a "Chinese School" of IR?", *German Institutes of Global and Area Studies Working Papers*, No. 188, 2012, ss. 1-28, Erişim Adresi: https://pure.giga-hamburg.de/ws/files/21244108/wp188_noesselt.pdf, (Erişim Tarihi: 02 Eylül 2021).

Noesselt, Nele "Revisiting the Debate on Constructing a Theory of International Relations with Chinese Characteristics", *The China Quarterly*, Sayı: 222, 2015, ss. 430-438, Erişim Adresi: https://www.cambridge.org/core/journals/china-quarterly/article/abs/revisiting-the-debate-on-constructing-a-theory-of-international-relations-with-chinese-characteristics/1F90D82B6157FA4A2FFA384D8544E7F3, (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2021).

Pekcan, Cemre, "Yeni-liberal Kurumsalcılık Çerçevesinde Çin'in Komşuluk Diplomasisi: Hu Jintao ve Xi Jinping Dönemlerine Karşılaştırmalı Bir Bakış", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 19, 2019, ss. 2867-2892. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/816717, (Erişim Tarihi: 01.10.2021).

Smith, Steve, "The Discipline of International Relations: Still an American Social Science?", *British Journal of Politics and International Relations*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2000, ss. 374-402. Erişim Adresi: https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1467-856X.00042, (Erişim Tarihi: 01.10.2021).

Smith, Steve, "The United States and the Discipline of International Relations: "Hegemonic Country, Hegemonic Discipline"", *International Studies Review*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2002, ss. 67-85. Erişim Adresi: https://www.jstor.org/stable/pdf/3186354.pdf?refreqid=excelsior%3A491ef74d4ecd5628a4943b47334be6f8, (Erişim Tarihi: 01.10.2021).

Song, Xinning, "Building International Relations Theory with Chinese Characteristics", *Journal of Contemporary China*, Cilt: 10, Sayı: 26, 2001, ss. 61-74, Erişim Adresi: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10670560125339, (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2021).

Wan, Ming, "Introduction: Chinese Traditions in International Relations", *Journal of Chinese Political Science*, Cilt: 17, 2012, ss. 105-109, Erişim Adresi: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11366-012-9187-1.pdf, (Erişim Tarihi: 03 Eylül 2021).

Qin, Yaqing, "Development of International Relations Theory in China", *International Studies*, Cilt: 46, 1&2, 2009, 185–201.

Qin, Yaqing, "Neden Çin Kökenli Bir Uluslararası İlişkiler Teorisi Yok?", içinde *Batı Kökenli Olmayan Uluslararası İlişkiler Teorisi, Asya Üzerine ve Asya'nın Ötesinde Çeşitli Perspektifler*, Amitav Acharya & Barry Buzan (ed.), Ebru Thwaites Diken (Çev.), 1. Basım, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2018), s. 51-83.

Wang, Jiangli ve Buzan, Barry, "The English and Chinese Schools of International Relations: Comparisons and Lessons", *The Chinese Journal of International Politics*, 2014, ss. 1-46, Erişim Adresi: https://academic.oup.com/cjip/article/7/1/1/574387?login=true, (Erişim Tarihi: 21 Eylül 2021).

Wang, Yiwei, "China Between Copying and Constructings", içinde *International Relations Scholarship Around the World*, Arlene B. Tickner & Ole Wæver (ed.), (London and New York: Routledge, 2009), ss. 103-119.

Yan Xuetong, "Why Is There No Chinese School of International Relations Theory?", içinde *Ancient Chinese Thought, Modern Chinese Power*, Daniel A. Bell & Sun Zhe (ed.), Edmund Ryden (Çev.), (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2011), ss. 252-264.

Yih-Jye Hwang, "Reappraising the Chinese School of International Relations: A Postcolonial Perspective", *Review of International Studies*, Cilt: 47, Sayı: 3, 2021, ss. 1-20, Erişim Adresi: file:///C:/Users/user/Downloads/Reappraising_the_Chinese_School_of_International_R.pdf, (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2021).

Yüce, Müge, "Uluslararası İlişkiler'de Hegemonya ve Hegemonik Geçiş Teorileri: "Yeni Hegemon" Söylemi Kapsamında Çin'in Ortadoğu Politikası", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ocak 2020.

Zhang, Feng, *Chinese Hegemony, Grand Strategy and International Institutions in East Asian History*, (California: Stanford University Press, 2015).

Zhang, Yongjin, "System, Empire and State in Chinese International Relations", *Review of International Studies*, Cilt: 27, Sayı: 5, 2001, ss. 43-63, Erişim Adresi: https://research-information.bris.ac.uk/ws/portalfiles/portal/8399966/System_Empire_and_State_in_Chinese_International_Relations.pdf, (Erişim Tarihi: 03 Eylül 2021).